

בענין הגדרת רשות היחיד ובדיני מחיצות

א. פירוש רש"י בגידוד ה' ומחיצה ה'

איתא בגמ' עירובין (צג:),

אמר רב חסדא גידוד חמישה ומחיצה חמישה אין מצטרפין עד שיהא או כולו בגידוד או כולו במחיצה. מיתבי שתי חצירות זו למעלה מזו ועליונה גבוהה מן התחתונה עשרה טפחים או שיש בה גידוד חמישה ומחיצה חמישה מערבין שנים ואין מערבין אחד פחות מכאן מערבין אחד ואין מערבין שניים, אמר רבא מודה ר' חסדא בתחתונה הואיל ורואה פני עשרה.

ופירש"י (ד"ה חמישה), וז"ל, חצר שקרקעיתה גבוה חמישה טפחים והוסיפו על אותו גובה מחיצה ה', עכ"ל. אבל רש"י בגיטין (טו:): באותו סוגיא של גידוד מצטרפין מפרש אחרת וז"ל, לענין שבת דבעינן מחיצה גבוהה עשרה או עמוק עשרה לרה"י ואם היה חריץ עמוק חמישה והקיפו מחיצה חמישה אין מצטרפין להיות בתוכו רה"י, עכ"ל. וצ"ב מדוע רש"י שנה פירושו בשתי הגמרות.

והקשה התוס' בגיטין (שם ד"ה גידוד) עוד על דברי רש"י, וז"ל,

וקשה לר"ת דאמר בשבת בפרק הזורק (צט.) ובפ' בתרא בעירובין (צט:): דבור וחולייתו מצטרפין לעשרה ואע"פ שזה בגובה וזה בעומק ועוד דאמר פרק כל גגות (עירובין צג:): בהדיא גבי שתי חצרות זו למעלה מזו ויש גידוד חמישה ומחיצה חמישה דמודה ר' חסדא בתחתונה הואיל ורואה פני עשרה במערכת ב' ולא א'.

תוס' מקשה על פי' רש"י בגיטין שלפי פירושו ר' חסדא הוי ממש נגד הגמרא בשבת דבור וחולייתו, דמבואר שם (וכך מדויק במש"כ שם כמ"ש רש"י בעצמו בעירובין עת. ד"ה מצטרפת, ע"ש) דבור עמוק חצי

שיעור המחיצה וחולייתו משלימה לשיעור מצטרפות לעשות להבור רה"י, ולפי רש"י ר' חסדא סובר דבור ה' ומחיצה ה' אין מצטרפין. ועוד הקשה תוס' מהגמ' בעירובין (צג:) הנ"ל דמבואר דר' חסדא סובר דהמחיצות מצטרפין לאלו שעומדים בחצר התחתונה, ותוס' מקשה דכמו דלענין עירובין מצטרפין להיות מחיצה ג"כ צריך להיות מחיצה להעשות רה"י.

וכן הקשה התוס' הרא"ש על רש"י מהגמרא בשבת (ז:), וז"ל, ואמרינן בפרק קמא דשבת גבי בית שאין תוכו עשרה וקיריו משלימו לעשרה דהוי תוכו כרמלית ואם חקק בו ארבעה על ארבעה הוי כולו רשות היחיד, עכ"ל. התוס' הרא"ש מקשה דמבואר בהגמ' שם דאע"פ דאין מחיצות של י' בתוך הבית אם חקק עוד טפח בתוך הבית בשטח של ד' על ד' מצטרפין והוי רה"י, אבל לפי פירש"י ר' חסדא לכאורה סובר דאין מצטרפין, וזהו נגד הברייטא. וצ"ע על רש"י מכל הקושיות הנ"ל.

ב. מח' התוס' והרמב"ן בבית שחקק בו ד' על ד'

ונראה ליישב מהסוגיא בשבת (ז:) דאיתא שם,

אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב בית שאין תוכו י' וקיריו משלימו לי' על גגו מותר לטלטל בכולו בתוכו אין מטלטלין בו אלא בד' אמות. אמר אביי ואם חקק בו ד' על ד' והשלימו לי' מותר לטלטל בכולו.

והקשו שם בתוס' מ"ש שבת מסוכה דבסוכה אם יש משפת חקק ולכותל ג' טפחים פסולה ולא נחשבת מחיצה ולגבי שבת "מהני חקיקה אפילו מופלגת מן הכותל הרבה." ותי' תוס' הרא"ש (וכע"ז בתוס'), וז"ל,

גבי שבת מחיצות חיצונות של הבית הויין ליה מחיצות, אע"פ שרחוקות מן הגג אין בכך כלום כי הוא משתמר על ידם,¹ ונקרא רה"י ע"י מחיצות החיצונות הגבוהות

¹ לכאורה מבואר בתוס' הרא"ש כאן דרק נחשב רה"י משום דיש מחיצות מבחוץ דגודרות הרה"י אע"פ שאין באמת מחיצות מבפנים, וק"ק ממה שהוא כתב בעצמו

עשרה אבל לא על ידי המחיצות שבתוך אויר הבית כי
אינן גבוהות עשרה.

מבואר דלפי תוס' והתוס' הרא"ש גדר רשות היחיד הוא מקום ד'
המשתמר ע"י מחיצות. אבל עיין שם ברמב"ן שמסביר אחרת, דהרמב"ן
מקשה כמו שהקשה התוס' הרא"ש בגיטין על רש"י; דמבואר בשבת (ז):
דהמחיצות מצטרפות, אבל בסוגיא דגידוד ה', לפי רש"י בגיטין (שם)
מבואר דיש מאן דאמר דאין מצטרפות, ומאי שנא הא מהא? ומשום קושיא
זו באמת התוס' הרא"ש חולק על רש"י, אבל הרמב"ן כאן תירץ וז"ל,
שאני חקק בית שהוא ראוי לדירה שהרי יש לו מחיצות גמורות ונעשה בית
גמור. ועוד שאותן מחיצות ראויות לקירוי לפיכך מצטרף הגידוד עמהם,
עכ"ל.

ומבואר בדברי הרמב"ן דטעמא דהמחיצות מצטרפות כאן ולא
מצטרפות בהסוגיא בגיטין הוא משום דכאן הוי בית ויש מחיצות הראויות
לקירוי. להסביר הדברים צריך לומר עוד בדעת הרמב"ן שהוא ממשיך
להקשות על רש"י כמו שהקשה תוס' (שם בגיטין), וז"ל,

ומיהו קשיא הא אמרינן בפרק הזורק בור וחולייתה
מצטרפין לעשרה. ואיכא למימר שאני חוליית הבור שכן
דרך כל הבורות לעשות להן חוליא והו"ל כגידוד עשרה
משא"כ בחריץ בעלמא.

ותירץ הרמב"ן דהמחיצות מצטרפות רק בדבר שדרך לעשות לו
מחיצה מסביביו. ונראה דביאור הדברים הוא שהרמב"ן חולק על תוס'
בעצם גדר רשות היחיד, שתוס' בשבת (ז): ובגיטין ועירובין שהקשו על
רש"י סוברים שרשות היחיד הוי מקום המשתמר על ידי מחיצות, דהיינו
מקום חשוב של ארבע על ארבע ומובדלת הוא מרשות הרבים ומוקפת

בגיטין טו: שמשמע שהמחיצות מצטרפות בתוך הבית. וגם קשה על תוס' בשבת (ח).
ד"ה כפאה על פיה) שכתב, "דבעינן מחיצה הרואה את אויר הכלי שיהא גבוה י',
דמשמע גם מדבריו שצריך מחיצות גם מתוך הרשות וזה לכאורה סותר מש"כ כאן
בשבת (ז):. וע"ע לקמן שאפשר ליישב. ועי' לקמן הערה 4.

מחיצות.² אבל לפי הרמב"ן לא די בהרשות מובדלת מרשות הרבים ומשתמרת על ידי מחיצות, אלא צריך רשות שכולו נראה כדבר שלם ומשתמשים בו כגוף אחד.

ועל ידי זה מבואר מה שכתב הרמב"ן בדברך כלל לא מצטרף גידוד עם מחיצות (לפי ר' חסדא) דאין בור כזה נראה כחפצא אחד, דבור גמור לא הוי דאינו עמוק עשרה וגם מחיצות גמורות אין כאן מכיון שאינן גבוהות עשרה, והצטרפות של חצי בור וחצי מחיצות סובר ר' חסדא דלא הוי רשות היחיד דלא נראה כגוף אחד. ואין זה מספיק שסוף סוף המקום מובדל, דלפי הרמב"ן צריך גם להיות נראה כאחד. אבל בחקק בית 'שהוא ראוי לדירה'³ ויש 'מחיצות הראויות לקירווי' הכל 'נעשה בית גמור', אע"פ שאין מחיצות כאלו בדרך כלל יכולות להצטרף, כאן הכל הוי בית ונעשה רשות היחיד. וגם בכור וחולייתו כיון דדרך לעשות לו חוליא, החוליא הוי חלק מהבור והכל הוי גוף אחד ונעשה רשות היחיד.

ג. ביאור בשיטת רש"י וחילוק בין דיני רה"י ודיני עירובין

ועפ"ז יש ליישב כל הקושיות על רש"י ומובן גם מח' בין רש"י לתוס'. תוס' שמקשה מבור וחולייתו ומחקק ד' בבית סובר שרה"י הוי מקום מובדל ומוקף מחיצות ורש"י סובר כמו שתירץ הרמב"ן שרה"י צריך להיות גוף אחד. [וקצת מדויק כן בדברי רש"י (שבת ז: ד"ה והשלימו) "והשלימו במקום חקק לחלל י' גבוה עד הקירווי נעשה כל הבית כולו חורי

² אין הכוונה דרה"י רק הוי מקום דלא הוי רה"ר או כרמלית, אלא אפי' לפי תוס' יש לרה"י הגדרות בפנ"ע כמו שנבאר לקמן. הכוונה כאן היא רק להסביר שתוס' לא הצריכו שכל הרשות תראה כחפצא אחד כמו שנבאר בסמוך.

³ עי' בר"ח ושיטה לר"ן שכתבו באותו לשון, ולכאורה אין כוונתם לומר שבית של ד' על ד' טפחים ממש נקרא ראויה לדירה דלכאורה מבואר בסוכה דלא נקרא ראויה לדירה פחות מז' על ז' טפחים. אלא הסביר לי רבי ומורי ר' משה סתיו דכוונת הראשונים כאן לומר דבית כזה ראויה להשתמש בו, ולשון דירה לפעמים משמע לשון השתמשות.

רשות היחיד, "ע"ש. רש"י לא דבר על המחיצות כמ"ש תוס' אלא הוא דבר על הבית והקירוי כהרמב"ן.]

ועוד יש לתרץ קושיית התוס' (צג: בעירובין) דמבואר שם דמודה ר' חסדא ברואה פני עשרה, דשאני התם במדובר לענין עירובין ולא לענין עשיית רה"י מדאורייתא. דבעירובין יש רק דין של עשיית מחיצה להבדיל בין שני החצרות וכיון שיש לקרוא למחיצות האלו מחיצות (דסוף סוף הן מצטרפות להפסיק בין שתי החצרות) לכן אף לפי ר' חסדא מצטרפות לענין עירוב.

וזהו הסיבה שרש"י פירש הגמ' (שם בעירובין) כמו תוס' שמדובר בשתי חצרות זו למעלה מזו. אבל בגיטין מדובר לענין שבת כמ"ש רש"י שם ולכן לא מצטרפות אף לאלו שרואין פני המחיצות כיון דלא נראה כגוף אחד כנ"ל. אבל תוס' שסובר גם בשבת שרק צריך מקום מובדל במחיצות לא מחלק בין דיני עירובין לרה"י דאורייתא ולכן הקשה על רש"י. [ועי' בתוס' בשני המקומות שפירש הסוגיא לענין תל ה' ומחיצה ה', ולפי מה שהסברנו י"ל דרש"י לא פירש כן משום דבתל כזה כו"ע מודים דלא הוי רה"י כיון דלא הוי תל דאינה גבוה י' וגם לא הוי חצר דאין לה מחיצות י', ואפילו למ"ד בגידוד ה' בבור דחשיב רה"י ומצטרפות המחיצות, רק שם מצטרפות דרואה פני י' אבל בתל כזה ודאי אין עליו שום שם רה"י. ולפ"ז נתבאר היטב למה לא פירש רש"י בגיטין כתוס' שם.]

וחילוק זה בין רשות היחיד לענין שבת לדיני עירובין לכאורה מבואר בהרמב"ן (בשבת ק.). ואיתא בגמרא (שם), אמר אביי בור ברה"ר עמוקה עשרה ורחבה ארבעה מלאה מים וזרק לתוכה חייב מלאה פירות וזרק לתוכה פטור, מ"ט מים לא מבטלי מחיצתא פירות מבטלי מחיצתא, ע"כ.

ופירש הרמב"ן, וז"ל, דכיון דמעיקרא ממלא פירות. הזורק שם פטור, שהרי נתבטלו קודם זריקתה זו מתורת מחיצות, שאין עומקו ורחבו ניכר ואינו משתמש לו, עכ"ל. הרי מבואר ברמב"ן שרה"י לשבת צריך

עומקו ורחבו ניכר ושיהיה ראויה להשתמשות.⁴ ואז מקשה הרמב"ן מגמ' בעירובין, וז"ל,

יש מקשים מההיא דגרסינן בפרק חלון (עירובין עח:)
 חריץ שבין ב' חצרות מעברין שניים ואין מערבין אחד,
 ואפילו מלא תבן או קש, דתבן וקש לא מבטלי למהוי
 אינהו מחיצה ולשווי ב' רשויות רשות אחת ולצרפן,
 אבל מ"מ לענין רשות שבת מבטלי מחיצאתא דעמוק י'
 ורחב ד' בעינן ומחיצות ניכרות בעינן והא ליכא
 וכדארן.

ועוד נתבאר במאירי (שם) וז"ל,

מלאו מתבן וקש או פירות היאך הוא עובר עליהן והכל
 מתקלקל בדריסתו ולא עוד אלא כשהוא ממלא בתבן
 וקש ופירות עדיין החלוק יש ביניהם ונעשים עדיין
 כשניים אבל לענין רה"י כל שהוא מעכב העמדת הדבר
 בתוכו ביטול מחיצות הוא.

מבואר בדברי הרמב"ן והמאירי שכדי להיות מחיצה לענין עירובין רק
 צריך הפסק בין שני החצרות, ואף אם נתמלא הבור בתבן וקש הרי אין זה
 כמו קרקע החצר, ומועיל למחיצה להפסיק בין החצרות, אבל כדי לעשות
 רה"י צריך מקום שעומקו ורחבו ניכר ושיש בו השתמשות.

אבל תוס' שלא חילק בעירובין (צג:) בין דיני עירובין לדיני רה"י
 לשבת כמו שחילק רש"י והרמב"ן תירץ קושית הרמב"ן בשבת (ק.) אחרת.

⁴ עי' לקמן שנבאר בעזה"י שאף לפי תוס' רה"י צריך עומק ורחב הניכרים ושיהיה לה
 השתמשות, וכוונתו כאן היא רק להסביר דלפי תוס' יש כאן חסרון של מחיצות דאין
 הפרש בין מחיצות רה"י למחיצות בעירובין אבל לפי רש"י (והרמב"ן) עדיין יש
 מחיצות, אלא דיש חסרון בגוף הרשות עצמו. והכל לשיטתם, דלפי תוס' אם נקרא
 מחיצה לעירובין ג"כ נקרא מחיצה לשבת, אבל לפי רש"י אף אם הוי מחיצה
 לעירובין עדיין יש לומר דלא הוי מחיצה לעשות רה"י.

עיי"ש בתוס' (ד"ה פירות) ויותר נתבאר בתוס' הרא"ש עירובין (עח: ד"ה אפילו) וז"ל,

דמדאורייתא ודאי מבטלי מחיצתא אבל לענין עירוב
מדרבנן יש לחלק בין ניטל לשאינו ניטל דחיישינן אם
יערבו אחד פעמים שניטלין התבן והקש בחול ויטלטלו
בשבת זו כמו שעשו בשבת אחרת.

מבואר שלפי תוס' אין חילוק בין מחיצות בעירובין למחיצות של רה"י,
שלשניהם פירות מבטלי המחיצות, רק שיש חשש מדרבנן לענין עירובין
שם ולכן לא מבטל המחיצה וצריך לערב שניים.

ד. מח' רש"י ותוס' בביצאתא דמישן

עוד נתבאר הגדרת רה"י לפי רש"י ותוס' מסוגיא דביצאתא
דמישן בשבת (קא.), ואיתא בגמרא (שם),

אמר ר' הונא הני ביצאתא דמישן אין מטלטלין בהן אלא
בארבעה, ולא אמרן אלא שאין בפחות משלשה ארבעה
אבל יש בפחות מג' ארבעה לית לן בה ואי מלינהו קני
ואורבני לית לן בה. מתקיף לה ר' נחמן ולימא גוד אחית
מחיצתא, וכו'.

ונשאר הגמ' בקושיא שלכאורה יש לומר גוד אחית בביצאתא
דמישן ולשוויי רה"י. ופירש"י (ד"ה ביצאתא), וז"ל, ספינות קטנות
וקצרות מלמטה עד כחודו של סכין, עכ"ל. וממשיך רש"י, וז"ל, אין
מטלטלין בתוכן דלאו רה"י נינהו שאין ברחבן ארבעה מלמטה לפיכך אין
מחיצותיהן מחיצות, עכ"ל. מבואר לפי רש"י שהספינה (כיון דלא רחב ד'
על ד' למטה) לא חשיב רה"י אבל אם אומרים גוד אחית על המחיצות
(מחוץ לספינה לרדת לקרקע חוץ לספינה), אז נחשב רה"י משום דחשיב
מוקף מחיצות.

והקשו בתוס' (שם) על פרש"י, וז"ל,

קשה דכי היכי דבטיל מדין רה"י משום דלית בהו ד'
ה"נ ליבטיל מדין כרמלית כדאמר בפ"ק דאין כרמלית

פחותה מד' ... ועוד למה לי מלינהו קני ואורבני אע"ג
 דלא מלאן כיון דיכול למלאות חשיב רה"י כדאמר
 בפרק חלון משום דאי בעי מנח עליה מידי ומשתמש.

הרי הקשה תוס' שלכאורה לפי פירש"י אין בקרקע של הספינה מקום ד'
 ואין כאן תשמיש ואפילו אם אומרים גוד אחית ויהיה מחיצות גודרות
 מבחוץ עדיין לא הוי רה"י דצריך מקום ד' על ד' הראוי להשתמש בו.⁵

קושיות התוס' מבוססות על ההנחות דרה"י צריך קרקע של דע"ד
 וצריך להיות ראוי להשתמש במקום ד' זה. ומקורם בעירובין (עח.) ,

אמר רב הונא עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה
 ונעץ בו יתד כל שהוא מיעטו. אמר רב אדא בר אהבה
 ובגבוה שלשה. אביי ורבא דאמרי תרוייהו אף על פי
 שאין גבוה שלשה, מאי טעמא, לא משתמש ליה. רב
 אשי אמר אפילו שגבוה שלשה, מאי טעמא, אפשר
 דתליה ביה מידי.

הרי מבואר בהגמ' דעמוד של י' ורוחב ד' על ד' דבעלמא הוי
 רה"י צריך גם להיות ראוי להשתמש על גבה ואל"כ לא הוי רה"י. ותוס'
 הבינו מכאן דכל רה"י צריך קרקע של ד' על ד' הראוי להשתמשות, ולכן
 מקשה על פירש"י בביצאתא דמישן דאין שם מקום ד' בקרקע וא"א
 להשתמש עליו.

אך באמת אין זה קושיא על רש"י כלל, דמהיכא תיתי להצריך
 קרקע של ד' בכל רה"י. רק בתל שמקום ההשתמשות שלו הוי הקרקע שעל

⁵ עי' כאן ברשב"א וריטב"א איך הם תירצו לקושיות תוס' בשביל רש"י. אבל נלע"ד
 דלא מסתבר תירוצם לפי שיטת רש"י, שהם הסבירו רש"י לפי הנחת תוס' דהחסרון
 בביצאתא דמישן לפי רש"י הוי דאין השתמשות בהספינה ולכן לא הוי רה"י, אבל
 מבואר ברש"י (ד"ה אין מטלטלין בתוכן) דאין זה החסרון, אלא שהחסרון הוא שאין
 כאן מחיצות, וז"ל רש"י, "דלאו רה"י נינהו שאין ברחבן ארבעה מלמטה לפיכך אין
 מחיצותיהן מחיצות, עכ"ל. ועוד, שהרשב"א והריטב"א לא דברו כלל על הקושיא
 השניה של תוס'. וע"ע בסמוך.

גביו הצריכה הגמ' למצוא השתמשות על הקרקע, אבל אין זה משום דרה"י צריך קרקע של ד' דווקא, אלא משום דרה"י צריך כל השתמשות להיות כגוף אחד וכדבר שלם כמו שהסברנו לעיל. והיינו מש"כ רש"י (ד"ה אפשר דתלי ביה מידי) וז"ל, וכיון דחזי לתשמישתיה דעמוד מיניה חשיב, עכ"ל. דקדק רש"י בלשונו 'דחזי לתשמישתיה דעמוד' להסביר דברה"י צריך כל השתמשות להיות כאחד, ולא כתוס' שלומד מהגמ' דידן דצריך קרקע של ד' דווקא.

לפ"ז פרש"י בסוגיין בשבת (קא.). אתי שפיר, דלא דמי ספינה לתל, דהשתמשות של התל הוי על גביו (על קרקעיתו) ממש, אבל בספינה יש להשתמש בכולו, וכל הספינה כבר נראה כחפצא אחד, אלא דצריך מקום חשוב שהוא מקום ד' עד ד' וצריך מחיצות לגדור הרשות.⁶ ובאמת יש כאן מקום ד', אלא דהמקום ד' לא הוי בקרקע ולכן אין כאן מחיצות. וזה מפורש ברש"י ד"ה אין מטלטלין בתוכן וז"ל, דלאו רה"י נינהו שאין ברחבן ארבעה מלמטה לפיכך אין מחיצותיהן מחיצות, עכ"ל. ועוד מבואר ברש"י (ד"ה ולא אמרן) וז"ל, דכיון דתחתונות לאו מחיצה נינהו הוה ליה (המחיצה) תלויה, עכ"ל. אבל לפי רש"י אין כאן חסרון של מקום ד' או השתמשות כלל.

א"כ יש ליישב עוד קושיא של תוס' המבוססת על המשך הגמ' בעירובין שם, דאיתא שם,

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, מלאו כולו
(התל) ביתדות מהו, א"ל לא שמיע לך הא דאמר רבי

⁶ אע"פ שרש"י סובר דרה"י לא הוי רק מקום מובדל אלא דהוי חפצא שלם בבית כמו שביארנו, אף רש"י הצריך מחיצות. וזה מבואר ברש"י בכמה מקומות. ע"י רש"י שבת ו. (ד"ה אינן לא כרה"י) וז"ל, "משום דדמיא לרה"י דאין להם מחיצות, עכ"ל. מבואר מלשונו דכרמלית לא דמי לרה"י דאין לה מחיצות. וגם תל לפי רש"י צריך גוד אסיק כדי לעשות לה מחיצות, כמבואר בפירושו בסוכה כה. (סד"ה ושכולות), וכן בעירובין טו. (ד"ה גבוה עשרה), פט. (ד"ה כו"ע לא פליגי), וכן משמע משבת ו: (ד"ה קמ"ל), ע"ש. מבואר דלפי רש"י לא סגי דהוי חפצא אחד, אלא דגם צריך מחיצות. וע"ע לקמן שנבאר דין זה בעזה"י.

יוחנן בור וחולייתא מצטרף לעשרה, ואמאי, הא לא משתמש ליה, אלא מאי אית לך למימר, דמנח מידי ומשתמש, הכא נמי דמנח מידי ומשתמש.

מבואר בגמרא דאע"פ דאי אשפר להשתמש בתל המלא יתדות, כיון דיכול להניח על היתדות מידי ומשתמש חשיב רשות היחיד. ולכן הקשו התוס' בסוגיין בשבת על רש"י דאע"פ דיש חסרון של השתמשות בהספינה, כיון דיכול לתקן חסרון זו אם מלאו בקני ואורבני, יש להחשיב להספינה כרשות היחיד אפילו אם לא תקנו כמבואר בגמ' בעירובין. אבל באמת לפי רש"י אין זה קושיא כלל דרש"י פירש דהחסרון בהספינה הוא שאין מחיצות, לא שאין השתמשות, כי באמת יש השתמשות כנ"ל, דרש"י סובר דהרשות לא הוי רק על הקרקע אלא דכל הספינה נקרא הרשות וראויה להשתמשות.

ויש לדקדק עוד דאפי' לדעת התוס' (דיש חסרון בהשתמשות בספינה זו), עדיין לא כ"כ מובן קושייתם. דבאמת לא דמי תל לספינה כלל, כמו שכבר האיר הרשב"א (שבת קא.), וז"ל,

דהתם (בתל) הוא דרחב ארבעה, אלא שהיתדות התחובות בו אינן רחבין ארבעה, וכיון שהעיקר שהן תחובין בו ישנו רחב ד', אין היתדות מבטלות הרשות הואיל ואף בהן יכול להניח מידי ומשתמש מה שאין כן בבא לעשות רשות לכתחילה ... כאן (בביצאתא דמישן) שהיא קצרה מלמטה מארבעה, אינה רה"י אע"פ שיכול למלאה עד שימלאנה.

הרי הקשה הרשב"א על התוס' דאין לדמות ביצאתא דמישן לתל, שבתל יש כבר מקום ד' אלא דחסר השתמשות, אבל בביצאתא דמישן אין שם אפילו מקום ד' ומהיכא תיתי דסברא דאי בעי מנח וכו' יכול לעשות מקום ד' ורשות לכתחילה. אלא דלפי מה שנתבאר בתוס' אתי שפיר, דלפי התוס' רה"י הוי קרקע של ד' הראוי להשתמש בו (ומובדל ע"י מחיצות), ולפי תוס' אין שום משמעות למקום ד' אם א"א להשתמש שם, דלא איכפת להו לתוס' אם רה"י הוי חפצא אחר או לא, ולא נראה לקרוא לתל רשות של ד' בלי השתמשות זה.

א"כ תוס' הבינו דתל שמלא יתדות יש חסרון בעצם הרשות דליכא קרקע של ד' הראוי להשתמש בו וליכא רה"י כלל, ואפ"ה אומרת הגמ' דהתל הוי רה"י משום הסברא דמנח עליה מידי וכו'.⁷ ולכן תוס' הבינו דסברא זו יכולה ממש לעשות משהו לרה"י, וגם בביצאתא דמישן סברא זו יכולה לעשותו לרה"י, ודלא כהרשב"א. [לפ"ז רש"י לכאורה למד הסוגיא בעירובין (שם) כמו הרשב"א דיש בתל מקום ד' ומועיל הסברא דמנח מידי וכו' להוסיף השתמשות אבל לא לעשות רה"י לכתחילה, אלא דלפי רש"י לא קשור סוגיא שם לביצאתא דמישן כלל, כמו שהסברנו].⁸

עדיין יש לבאר עוד קושיא של התוס' שהקשו על רש"י בביצאתא דמישן, וז"ל התוס', מאי פריך לימא גוד אחית מחיצה, מה מועיל שיהא המחיצות מבחוץ כיון שמבפנים אין שם ריוח מקום ד' וכו', עכ"ל. ולכאורה הקשו התוס' קושיא עצומה על רש"י דאפי' אם נגיד גוד אחית, איך מחיצות אלו הועילו לעשות רה"י בתוך הספינה, עדיין אין שם מקום ד' למטה בספינה.

ונראה לבאר שמודה רש"י שכל רה"י צריך מחיצות,⁹ אלא דלפי רש"י רה"י הוי החפצא השלם כמו שביארנו וזה עושה למשהו נפרד משאר רשויות שסביבו, אבל עדיין כל שטח הרשות צריך להיות מוגדרת, וזהו מה שעושים המחיצות. א"כ אף אם תוך הספינה ראוי להיות רה"י, צריך מחיצות אף מחוץ לספינה כדי שגם בהשטח אצל קרקע הספינה לא יהיה שם רבים בוקעים ויהיה כל הרשות מוגדר מרה"ר. אבל תוס' לא תפסו ביאור זה משום דלפי תוס' דרה"י הוי דווקא קרקע של ד', המחיצות צריך להגדיר קרקע של ד' ואם הם לא עושים כן, הם לא עוזרים כלל.

⁷ עי' תוס' בגיטין (טו: ד"ה גידוד) ושבת (ח. ד"ה רחבה) דגם שם תוס' משתמש בסברא זו יותר משאר ראשונים. ולכאורה ההסבר הוא כמו שביארנו, ע"ש.

⁸ עי' בחידושי המאירי למסכת עירובין עם הביאורים של הרב הגאון ר' שמחה זיסל ברוידא זצ"ל, פרק שביעי (הע' *123) ובביאורים ה' שהסביר המח' בין רש"י לתוס' בביצאתא דמישן כעין ביאור שלנו, וברוך שכווננו.

⁹ עי' לעיל (הע' 6) שהבאתי עוד ראיות לזה.

ה. מח' רש"י ותוס' אם בור וחולייתא מצטרפין לד'

יש עוד לבאר מח' רש"י ותוס' בהגמ' בעירובין (עח). שהבאנו לעיל, דאיתא שם, לא שמיע לך הא דאמר רבי יוחנן בור וחולייתא מצטרף לעשרה, ואמאי הא לא משתמש ליה, אלא מאי אית לך למימר, דמנח מידי ומשתמש, ע"כ. מבואר מהגמ' דאע"פ שאין בבור חלל ד', עובי החוליא מצטרף לחלל הבור לעשותו רה"י כיון דיכול להניח דף על החוליא ולהשתמש שם.

וכתבו התוס' (ד"ה אלא), וז"ל,

ולא קאי האי טעמא אלא היכא דאין הבור רחב ד'
מבפנים אלא ע"י צירוף חוליא והחוליא גבוה עשרה
מבחוץ לרה"ר דאע"ג דתוכו לאו רה"י הוא על גביו
רה"י משום דאי בעי מנח עליה מידי ומשתמש.

מבואר בתוס' דרק על גביו הוי רשות היחיד וגם דרק מצטרף החוליא לארבעה כשהחוליא גבוה עשרה מבחוץ. וכן מבואר בתוס' שבת (צט): ד"ה לאחרים), עיי"ש. אבל מסתימת רש"י בעירובין משמע לא כדעת התוס'.

וכן הבין הרשב"א את דעת רש"י (דלא כדעת התוס'), שתמה עליו, וז"ל,

ופירש כאן רש"י והראב"ד ז"ל שהנותן על גבי החוליא ממש חייב כנותן ברשות היחיד, וכן ודאי משמע פשטה דמתניתין דקתני הנוטל מהם והנותן על גבן חייב, ותמיהא לי כיון שאין החוליא גבוה מרה"ר אלא טפח דהא לא יהיב במתני' שיעורא אויר רה"ר שולט בו והיאך יהא חייב, ואפילו תמצא לומר בחוליא גבוה ג' אכתי לא הוי רה"י.¹⁰

¹⁰ ע"ש ברשב"א דלא ברור שחולק על רש"י למסקנא, אלא דתמה בהבנת הדין.

מבואר בדברי הרשב"א שהבין בדעת רש"י שאף אם אין החוליא גבוה י' מבחוץ, עדיין על גביו הוי רה"י, והוא תמה עליו איך שייך רה"י דאינה מובדל י' מרה"ר. ועי' בדברי רש"י בשבת (צט.) דיש לדייק משם שאף תוך הבור הוי רה"י אע"פ שאין חלל ד' בתוכו¹¹ וזה גם צ"ע איך שייך רה"י בלי מקום ד' בתוכו.

אלא דנראה לבאר כאן שיטות רש"י ותוס' לישטתם כמו בכל הסוגיות הנ"ל. דלפי תוס' צריך מקום ד' מובדל ע"י מחיצות ולכן צריך שהחוליא יהיה גבוה י' מבחוץ ורק על גבי החוליא שהוא מקום ד' (כיון דאי בעי מנח מידי ומשתמש) הוי רה"י. (וסברא דאי בעי מנח וכו' ממש עושה רה"י כמו שביארנו לעיל בדעת תוס'). אבל לפי רש"י כל החפצא של הבור הוי רה"י, ולא רק על גביו כעין תל.¹² אלא לפי רש"י כיון דעם חלל הבור ועובי החוליא יש חפצא של ד' על י' כל הבור הוי רה"י, גם על גביו וגם בתוכו, אלא דצריך סברא דאי בעי מנח וכו' כדי לתת לכל הרשות אותו השתמשות כנ"ל.

וקושיית הרשב"א עליו אינה קושייה, דאע"פ שאין החוליא למעלה מרה"ר, החוליא לא הוי חלק מרה"ר אלא הוי חלק מהבור וחשיב רה"י. וכעין זה מפורש בדברי הריטב"א אצלנו, וז"ל, דכיון דחוליא לשמש לתוכה עשויה אין אויר רה"ר שולטת בה כלל, עכ"ל. הרי מבואר בריטב"א דאע"פ שאין החוליא גבוה עשרה מרשות הרבים, כיון דהחוליא חלק

¹¹ ע"ש בשבת (צט.) ברש"י (ד"ה מצטרפין לעשרה) דכתב "ואם הוציא מתוך אוגן חוליא חייב". ועי' פירושו בעירובין (עח. ד"ה מצטרפת) דמשמע שהוא הבין דהגמ' בשבת מדברת על בור דאין לו חלל ד' ואעפ"כ כתב דאם הוציא מתוכו דחייב. אבל בתוס' בעירובין (שם) העמידו הגמ' בעירובין באוקימתא דמדובר בבור דאין לו חלל ד', אבל הם הבינו דהגמ' בשבת לא מדובר באותו בור ממש, כמבואר בתוס' בשבת (צט: ד"ה לאחרים), אלא דבשבת יש להבור חלל ד' ואינו גבוה י' מעל הקרקע, ע"ש.

¹² באמת אפילו לתוס' אין זה מוכרח דעל גביו נעשה כהל, דאולי י"ל שעדיין יש עליו דין בור אבל רק חייב כשמטלטל על גביו. אבל עי' בפיר"ח בשבת (צט.), ואין כאן מקום להאריך.

מהשתמשות הבור, הבור כבר נחשב לרשות היחיד בפנ"ע ואינו שולט בה רשות הרבים.¹³

ו. מח' רש"י ותוס' בסוגיא דכוורת

יש לבאר עוד סוגיא אחת במח' רש"י ותוס' בשבת (ח.) בסוגיא דכוורת, דאיתא שם, אמר אביי זרק כוורת לרה"ר גבוהה י' ואינה רחבה ו' חייב, רחבה ו' פטור, ע"כ. מבואר בגמ' דכוורת לא נקרא רה"י אם אינה רחבה ו' טפחים, ולכן פטור על זריקתו לרה"ר, ונתקשו כל המפרשים למה הכוורת צריך להיות רחבה ו', דרה"י עגולה רק צריך אלכסון של ד' על ד' דהוא רק ה' טפחים וג' חומשין.

וכתב רש"י (ד"ה גבוהה י') וז"ל, "ואביי לא דק ... וודאי לענין קרבן לא מייתי אי היא ה' טפחים וג' חומשין דהוי כזורק רשות, עכ"ל. מבואר דלפי רש"י באמת ל"ד רחבה ו'. אבל עיין בדברי התוס' (ד"ה רחבה) שמצטט הר"ח דחולק, וז"ל, פר"ח דדווקא נקט ששה דדופני הכוורת יש בהן שני חומשין וצריך שיהא אויר ד' בתוך הכוורת, עכ"ל.

מבואר דהר"ח סובר דצריך חלל של ה' טפחים וג' חומשין (דהוא שוה לד' על ד') בתוך הכוורת כדי להחשיבו רה"י. אבל תוס' חולק עליו וז"ל,

ואין נראה פירוש ר"ח דהא עובי חוליות הבור מצטרף
נמי לחלל הבור לארבעה משום דחזי למינח עליה מידי
ולשתמש כדאמר בפרק חלוץ (עירובין עח.) ... אלא
צ"ל הא דנקט הכא ששה לא דק כדפירש"י.

מבואר מפרש"י ותוס' דלא כדעת הר"ח, דהרי רש"י ותוס' סוברים דאף אם אין חלל ד' בתוך הכוורת, כיון שיש ד' עם עובי המחיצות

¹³ אף דבריטב"א משמע דמדובר דיש חלל של ד' על ד' בתוך הבור והוא רק דן בדין החוליא, כבר הסברנו לעיל בהערה 11 דנר' דרש"י סובר דמדובר כאן בבור דאין לה חלל ד', וסברת הריטב"א עדיין עולה יפה בדעת רש"י.

כבר נחשב רה"י. אבל משמע מדבריהם שהם חולקים בטעמים, שהרי מבואר בתוס' דהכוורת נחשב רה"י רק על גביו משום הסברא דחזי למינח עליה מידי ומשתמש, אבל רש"י לא כתב סברא זו כאן, ומסתימת רש"י אין לומר דרק ע"ג הכוורת הוא רה"י, אלא משמע דכל הכוורת הוא רה"י, אפי' בתוכו.

ונראה לפי מה שהסברנו שמח' זו יוצא פשוט וחלק, דלפי רש"י, כיון דכל הכוורת הוא חפצא אחת חשיב רה"י אף בתוכו כמו בבור וחוליייתא כנ"ל. (ואף אם צריך לסברא דמינח מידי וכו', זה רק כדי שיהיה לכולו אותו השתמשות, ולא צריך רש"י לכתוב את זה אצלנו כיון דאין זה עושה עיקר הרשותא אבל תוס' סובר דרק על גביו חשיב רה"י דצריך קרקע של ד' מובדל ע"י מחיצות, וכמו שהסברנו לעיל דהסברא ממש יכולה לעשותו להיות רשות.).

ועוד יש לבאר הקושיא היוצא מדברי התוס' על רש"י בסוגיא דכוורת, וז"ל התוס' [ד"ה רחבה (א)],

אע"ג דאין אור גבוה י' אלא עם השולים מצטרפין עם האור לענין גובה דהלכתא גידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין, אע"ג דרש"י פ' דגידוד ה' ומחיצה ה' היינו שעשה מחיצה ה' על בור עמוק ה' אין פירושו נראה וכו'.

תוס' דקדקו נכון בסוגיא דידן דמבואר דשולי הכוורת מצטרפין לעשרה, וזה נגד פירש"י בגידוד ה' (בגיטין טו:): כמו שהסברנו לעיל. אלא נראה דבאמת לפי מה שהסברנו בכל אורך הדרך בדעת רש"י גם זה אינו קשיא כלל דרק בבור ה' ומחיצה ה' (ובתל ה' ומחיצה ה') אין מצטרפין דלא הוא גוף אחד, אבל כוורת ודאי שוליו מצטרפין דכוורת הוא חפצא אחת כמו בור וחוליייתו כנ"ל.

ז. סיכום

יוצא מכל הסוגיות הנ"ל דיש מחלוקת עקרוני בין רש"י לתוס' בהגדרת רה"י. ראינו דלפי רש"י רה"י הוא מקום מוקף מחיצות שכולו נראה כדבר שלם ושיש לכולו אותו השתמשות. דלפי רש"י, רה"י לא הוא

רק מקום מובדל, אלא הווי מקום מיוחד ונפרד. וכיון דהוא סובר דכל הרשות הווי חפצא אחד, כל האויר הווי רה"י ולא רק הקרקע.

אולם לדעת התוס' רה"י הווי מקום מובדל מרה"ר ע"י מחיצות ושיש לו קרקע של ד' על ד' הראוי להשתמש בו. תוס' לא הצריכו (וגם לא עוזר להם) שרה"י יהיה גוף אחד, דלפי התוס' הקרקע הווי הרשות,¹⁴ אלא שקרקע זה צריך להיות מובדלת. וודאי גם לפי תוס' צריך רה"י להיות עומקו ורחבו ניכר ושיהיה ראוי להשתמש בקרקע שלו, וגם השתמשות שלו לא הווי כמו ההשתמשות של רה"ר,¹⁵ אבל לפי תוס' ההשתמשות הזו לא נובע מהיחידות והאויר של כל הרשות כמו רש"י, אלא נובע מעצם המציאות שהוא מובדל מרה"ר.

¹⁴ יש עוד כמה דינים של רה"י שלכאורה נובעים מחילוק זה:

א. מבואר בהגמ' בכמה מקומות דביתא כמאן דמליא דמיא (שבת ה. ועוד), שמשמע דכל הרה"י הווי הרשות ולא רק הקרקע. ובאמת הרשב"א בעירובין (עח. ד"ה מלאו כולו) משתמש בדין זה לכו"ע ואפ' בחצר ולא רק בבית, דמשמע דאין דין זה דין פרטי בבית לפי תנאים אחדים, אלא דזהו דין בכל רה"י. ותוס' בכמה מקומות (ב"ק ע: ד"ה כמאן, גיטין עט. ד"ה כמאן) משמע דדין זה באמת רק הווי לפי כמה תנאיים ושזה דין מיוחד בבית, דלפי תוס' רה"י יותר תלוי על הקרקע ולא האויר. (ובאמת עי' בשינוי לשונו של הרשב"א בב"ק שם שלא פירש כתוס').

ב. מבואר בגמ' (ז: דלא צריך הנחה על מקום ד' על ד' ברה"י, וכן כתב רש"י זו. ד"ה חייב). ויש לבאר דין זה מאותו יסוד דרה"י לא צריך הנחה חשובה כ"כ כמו רה"ר דברה"י האויר הווי הרשות וכל הרשות הווי מקום אחד. אבל עי' בתוס' (ד"ה אילן) וז"ל, "רב חסדא לא בעי מקום ד' גם ברה"ר דמאי שנא, ע"ש. מבואר דלפי תוס' (ולפחות דעה אחת בתוס') אין חילוק בזה בין רה"י לרה"ר דלפי תוס' הקרקע הווי הרשות ולא האויר.

ג. מבואר בגמ' (ז: דרה"י עולה עד לרקיע, וגם יש לבאר בדין זה דהאויר הווי הרשות ולא רק הקרקע דכל הרשות הווי כמקום אחד אבל עי' ברמב"ן, ריטב"א, ותוס' (צט:). וכל זה צ"ע ורק באתי להעיר.

(חלק מזה שמעתי מהרב יוסף קלינסקי וממורי הרב חיים פעקער.)

¹⁵ עי' מש"כ לעיל (הע' 1,2,4).